

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

*Επιφορτισθείς υπό της καθ' ἡμᾶς Σχολῆς μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν φοιτητῶν εἰς τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἔρευναν τῶν γραμματειακῶν πηγῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐπιγραφικὰς ἐξέλεξα τὸ θέμα τῆς συγκροτήσεως τῆς λεγομένης δευτέρας ἢ τρίτης κατὰ τὸν Beloch ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, διὰ τὴν ὁποίαν μᾶς δίδουν πληροφορίας ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ κυρίως ὁ Διδώωρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ πλείονες ἀττικαὶ ἐπιγραφαί, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐπὶ Ναυσινίκου ἀρχοντος (378/7) χαραχθεῖσα, ἣτις καὶ θεωρεῖται ὁ καταστατικὸς αὐτῆς χάρτης¹. Περὶ τῆς συμμαχίας ταύτης ἐγράφησαν πολλὰ καὶ ὑπὸ διαπρεπεστάτων ἱστορικῶν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα μένουσιν πάντοτε ἀνοικτὰ μερικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν μὲν καὶ συνεζητήθησαν, δὲν εὗρον ὅμως, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν ὀριστικὴν καὶ ἀναμφίλεκτον λύσιν των. Φυσικὰ δὲν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ μετὰ τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν συμμαχίαν προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τοὺς εἰδικῶς περὶ τὴν ἱστορίαν ἀσχολουμένους, θέλω μόνον νὰ ἀνακοινώσω μερικὰς παρατηρήσεις καὶ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι προῖόν τῆς φροντιστηριακῆς διδασκαλίας καὶ αἱ ὁποῖαι ἐλπίζω ὅτι θὰ εὐχαριστήσουν τὸν διὰ τοῦ τόμου τούτου τιμώμενον ἀγαπητὸν παλαιὸν φίλον καὶ συνάδελφον. Ἱστορικὸς γὰρ ἀνὴρ ἱστορικοῖς χαίρειν εἰκὸς ἠδύσμασι μᾶλλον ἢ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Αἱ παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὰ στάδια, τὰ ὁποῖα διέτρεξεν ἡ συμμαχία κατὰ τὰς σχετικὰς συγγραφικὰς καὶ ἐπιγραφικὰς πληροφορίας, αἱ δὲ σκέψεις εἰς τὴν ὁμοιότητα, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουσιν τὰ ἀρχαῖα γεγονότα πρὸς τὰ σύγχρονα.

Σύγχρονος καὶ ἀμεσοῦς πηγὴ διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ ἐπὶ Ναυσινίκου ψήφισμα, τὸ ἄλλως ἐκ τοῦ εἰπόντος λεγόμενον ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη καὶ χαρακτηρίζεται ἀκόμη ὡς ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς συμμαχίας². Ἐν τούτοις ἤδη ὁ Ehrenberg ἐξέ-

¹ IG II³ 43, Syll.³ 147, M. N. Tod, A selection of greek historical inscriptions. Oxford, 1950, τ. II 123, σ. 59 κέ.

² Πρβλ. τὴν παρὰ Tod, ἐνθ' ἀν. ἐπιγραφὴν: Charter of the Second Athenian Confederacy. 377 B. C.

φρασεν ἀμφιβολίας διὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ χαρακτηρισμοῦ, διότι, ὡς λέγει, πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κυρώσεως τῆς ἰδρύσεως τῆς συμμαχίας¹. Περαιτέρω ὁ ἴδιος ἐξετάζων τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογήσεως τῆς ἀφορώσεως εἰς τὴν προσχώρησιν τῶν Μηθυμναίων εἰς τὴν συμμαχίαν ἐπιγραφῆς² παρατηρεῖ ὅτι ἐκ τῆς φράσεως «περὶ ὧν οἱ Μηθυμναῖοι λέγουσιν, ἐπειδὴ σύμ(μ)αχοὶ εἰσιν καὶ εὖνοι τῇ πόλει τῇ Ἀθηναίων Μηθυμναῖοι, ὅπως ἂν καὶ πρὸς τὸς ἄλλος συμμαχος τὸς Ἀθηναίων ἦε αὐτοῖς ἢ συμμαχία, ἀναγράψαι αὐτὸς τὸν γραμματεῖα τῆς βολῆς, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἀναγεγραμμένοι εἰσίν» ἐν καὶ μόνον δύναται νὰ συναγάγῃ, ὅτι, ὅταν ἐγινε τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἡ Μηθυμνα ἦτο ἤδη σύμμαχος μόνον τῶν Ἀθηναίων, ὑφίστατο ὁμοῦ συγχρόνως καὶ ἑγγραφον τῆς συμμαχίας, εἰς τὸ ὅποιον ἦσαν ἀναγεγραμμένοι σύμμαχοί τινες, ὅχι ὁμοῦ καὶ οἱ Μηθυμναῖοι· τὸ ἑγγραφον τοῦτο δὲν εἶναι ὁ εὐρεθεὶς ἰδρυτικὸς χάρτης. Κατὰ τὴν γνώμην του τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν Μηθυμναίων ἀναφερόμενον ἑγγραφον ἦτο ὁ πραγματικὸς ἰδρυτικὸς νόμος (Grundgesetz) τῆς συμμαχίας, ὅστις προηγήθη τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐνῶ ὁμοῦ διὰ τούτων καὶ δι' ὅσων κατωτέρω λέγει ἀναγνωρίζει ὡς ἀναγκαίαν τὴν ὑπαρξιν καὶ ἄλλου, προγενεστέρου τοῦ Ἀριστοτελείου, ψηφίσματος, δὲν δέχεται ὅτι τοῦτο περιεῖχεν ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν συμμαχικῶν πόλεων, χωρὶς ὁμοῦ καὶ νὰ δικαιολογῇ σαφῶς τὴν ἐκδοχὴν του. Ἐν τέλει καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἑγγραφον, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἦτο ἀναγεγραμμένον τὸ ὄνομα τῶν Μηθυμναίων, ἦτο τὸ ἐν τῇ Ἀρχεῖῳ εὑρισκόμενον πρωτότυπον τοῦ Ἀριστοτελείου ψηφίσματος. Κατὰ ταῦτα ἡ εἴσοδος τῶν Μηθυμναίων εἰς τὴν συμμαχίαν πίπτει εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ μεταξὺ τῆς πρωτοκολλήσεως τῆς προτάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς ἐπιγραφικῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς. Πόσον ἦτο τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα δὲν εἶναι γνωστὸν. Πάντως εἶναι γνωσταὶ περιπτώσεις καὶ δέκα ἡμερῶν³.

Ἡ γνώμη τοῦ Ehrenberg καὶ ἄλλων παλαιότερων ἐρευνητῶν⁴ περὶ τῆς ὑπάρξεως παλαιότερου ἰδρυτικοῦ τῆς συμμαχίας ἑγγράφου δὲν δύναται, νομίζω, νὰ ἀμφισβητηθῇ. Τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ ἐπιβάλλουν, νομίζω, καὶ αἱ πληροφορίες τοῦ Διοδώρου καὶ αἱ ἐπιγραφαί. Αἱ πληρο-

¹ V. Ehrenberg, Zum zweiten attischen Bund, Hermes 64 (1929), 322. Die Benennung der Inschrift als «Gründungsurkunde» ist nicht ganz richtig, da es sich um die athenische Sanktionierung der Gründung handelt, dürfte aber, wenigstens solange wir ein eigentliches «Grundgesetz» des Bundes nicht haben, unmissverständlich und praktisch sein.

² IG II² 42, Syll³ 149, Tod 122.

³ Τὴν γνώμην ταύτην εὐρισκω καὶ παρὰ Tod σ. 59.

⁴ Βλ. Ehrenberg, ἐνθ' ἂν. σ. 324.

φορῖαι τοῦ Διοδώρου προέρχονται ἐκ τοῦ Ἐφόρου, ὁ δὲ Ἐφορος, ὅστις ἐμαθήτευσεν ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Ἴσοκράτει, ὁ ὁποῖος ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς λόγους του ἀναφέρεται εἰς τοὺς συμμάχους, διὰ τὰ σύγχρονα αὐτοῦ γεγονότα, καὶ δὴ τὰ ἐν Ἀθήναις, ἀποτελεῖ πηγὴν ἀψευδῆ¹. Τὸ σφάλμα τῆς ἀποδόσεως τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀρχοντος Καλλίου (377/6), ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς τοῦ Ναυσινίκου, δὲν νομίζω ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Ἐφόρου, ὁ ὁποῖος πιθανῶς, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις², εἶχεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Διοδώρου, ὅστις οὐχὶ σπανίως συγχέει τοὺς χρόνους³.

Ὁ Διόδωρος εἰς δύο διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων σημεῖα κάμνει λόγον περὶ τῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, μολοντί τοποθετεῖ ἀμφοτέρω εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχοντείαν, τὴν τοῦ Καλλίου. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

Α') Ἐν βίβλ. XV, 28 κάμνει πρῶτον λόγον περὶ τῶν Βοιωτῶν, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, προσδοκῶντες ἐπίθεσιν τῶν Λακεδαιμονίων, συνάπτουν κοινὴν συμμαχίαν. Εὐθύς κατόπιν ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἀθηναίων λέγει τὰ ἀκόλουθα: « Ἀθηναῖοι δὲ πρόσβεις τοὺς ἀξιολογωτάτους τῶν παρ' αὐτοῖς ἐξέπεμψαν ἐπὶ τὰς ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους τεταγμένας πόλεις, παρακαλοῦντες ἀντέχεσθαι τῆς κοινῆς ἐλευθερίας. Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ μέγεθος τῆς περὶ αὐτοὺς δυνάμεως ὑπεροπικῶς καὶ βαρέως ἤρχον τῶν ὑποτεταγμένων· διόπερ πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων ἀπέκλινον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Πρῶτοι δὲ πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἐπήκουσαν Χῖοι καὶ Βυζάντιοι, καὶ μετὰ τούτους Ῥόδιοι καὶ Μυτιληναῖοι καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νησιωτῶν· αἰεὶ δὲ μᾶλλον ἀξιομένης τῆς τῶν Ἑλλήνων δομῆς, πολλαὶ πόλεις προσέθεντο τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ δὲ δῆμος μετεωρισθεὶς ἐπὶ τῇ τῶν συμμάχων εὐνοίᾳ κοινὸν συνέδριον ἀπάντων τῶν συμμάχων συνεστήσαντο, καὶ συνέδρους ἀπέδειξαν ἐκάστης πόλεως. Ἐιάχθη δ' ἀπὸ τῆς κοινῆς γνώμης τὸ μὲν συνέδριον ἐν ταῖς Ἀθήναις συνεδρεῖν, πόλιν δὲ ἐπ' ἴσης καὶ μεγάλῃν

¹ Πρβλ. *H. Bengston*, Griechische Geschichte. München, 1950, σ. 238.

² Πρβλ. καὶ *G. Busoll*, Griechische Geschichte, I^o (1893), 158.

³ Πρβλ. *W. Christ*, Geschichte d. gr. Litter. 6^e Aufl. v. *Schmidl-Stählin*, τ. II, 404. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Διόδωρος εἰς τὴν ἀρχοντείαν τοῦ Ναυσινίκου (378/377) τοποθετεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, ἐνᾧ οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ τοποθετοῦν αὐτὴν εἰς τὸ 379, καὶ δὴ τὸν Δεκέμβριον, ἤτοι εἰς τὴν ἀρχοντείαν τοῦ προκατόχου τοῦ Ναυσινίκου Νίκωνος. Βλ. *Bengston*, ἔνθ' ἄν. σ. 254, *Glott-Cohen*, Histoire ancienne, τ. III, 114. Περὶ τῆς συγχύσεως τῶν χρόνων ὑπὸ τοῦ Διοδώρου πρβλ. *Arnold Schäfer*, Demosthenes und seiner Zeit. Leipzig, 1856, τ. 1, 15₂.

καὶ μικρὰν μιᾶς ψήφου κυρίαν εἶναι, πάσας δ' ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὴν δρομὴν τῶν πόλεων δρωῖντες ἀκατάσχετον οὔσαν πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ὅμως πρεσβείαις καὶ λόγοις φιλανθρώποις, ἔτι δ' ἐπαγγελίαις εὐεργετικάς ἐφιλοτιμοῦντο διορθοῦσθαι τὰς ἀλλοτριότητας τῶν ἀνθρώπων. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευῆς ἐποιοῦντο πολλὴν φροντίδα, προσδοκῶντες μέγαν καὶ πολυχρόνιον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον, συμμαχοῦντων τοῖς Θηβαίοις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τῶν κοινωνοῦντων τοῦ συνεδρίου». Κατὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν ἀποστέλλουν πρέσβεις πρὸς τὰς ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους τεταγμένας πόλεις παροτρύνοντες αὐτὰς νὰ ἐπιζητήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Πολλὰ τούτων ἀπέκλινον ἤδη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤρχον ὑπεροπτικῶς καὶ βαρέως. Πρῶτοι πρὸς ἀποστασίαν ὑπήκουσαν οἱ Χῖοι καὶ οἱ Βυζάντιοι καὶ μετὰ τούτους οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Μυτιληναῖοι καὶ τινες τῶν ἄλλων νησιωτῶν. Ἐκ τῆς προόδου τούτων ἐνθαρρυνθέντες οἱ Ἀθηναῖοι συνέστησαν «κοινὸν συνέδριον ἀπάντων τῶν συμμάχων» καὶ συνέδρους ἐκάστης πόλεως ὄρισαν. Ὡς ἔδρα τοῦ συνεδρίου ὁρίσθησαν αἱ Ἀθῆναι, αἱ μετέχουσαι αὐτοῦ πόλεις, εἴτε μεγάλαι εἴτε μικραί, ἦσαν κύριαι μιᾶς ψήφου ἐκάστη, ὅλαι δ' εἶχον τὴν αὐτονομίαν των, ἔχουσαι ὡς ἡγεμόνας μόνον τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἔδρα τοῦ συνεδρίου, ὁ καθορισμὸς τῆς ψήφου τῶν μετεχόντων, ἡ ἐξασφάλισις τῆς αὐτονομίας αὐτῶν καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἀπλῆς ἡγεσίας εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀποτελοῦσι, κατὰ τὴν γνώμην μου, θεμελιώδεις ἔδρας τοῦ καταστατικοῦ τῆς συμμαχίας, τὸ ὅποion ὁ Διόδωρος (Ἐφορος) ἔχει ὑπ' ὄψιν εἰς τὸ σημεῖον τούτο. Οἱ ἔδροι οὗτοι δὲν ἀναγράφονται διόλου εἰς τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ἀναφέρονται κατὰ τὸν τρόπον, ὑπονοοῦντα τὴν προὑπαρξίν αὐτῶν, ὅπως συμβαίνει μετὰ τὴν μνείαν τῶν συνέδρων (41 εἰάν τις ἀνῆται . . . ἐξεῖναι τῶι βολομένῳ τῶν συμμάχων φῆναι πρὸς τὸς συνέδρους τῶν συμμάχων· οἱ δὲ σύνεδροι ἀπο[δ]όμενοι . . .). Ἀντιθέτως ἀναγράφονται ἄλλοι ἔδροι, περὶ τῶν ὁποίων κἀμνεῖ ἰδιαιτέρον λόγον καὶ ὁ Διόδωρος, ἀλλὰ περαιτέρω, εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον, ὅπως εἶναι τὸ νὰ μὴ δέχωνται ἄρχοντα, νὰ μὴ πληρῶνουν φόρον καὶ πρὸ πάντων νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῶν κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων καὶ εἴ τι ἄλλο¹. Κατὰ ταῦτα ὁ καταστατικὸς χάρ-

¹ Πρὸς. στ. 21 κἄ. μήτε [φροσ]ᾶν εἰσδεχομένῳι μήτε ἄρχοντα ὑπο[δεχ]ομένῳι, μήτε φόρον φέροντι, ἐπι δὲ [τοῖς] αὐτοῖς ἐφ' οἷςπερ Χῖοι καὶ Θηβαῖοι κα[ί] οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Τοῖς δὲ ποιησαμέν[οις] συμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους καὶ τὸς συμ[μ]άχος ἀφεῖναι τὸν δῆμον τὰ ἐγκτήματα, ὅπόσ' ἂν τυγχάνη ὄντα ἢ ἴδια ἢ [δ]ημόσια Ἀθ[η]ναίων ἐν τῆι χ[ώ]ρῃ τῶν ποιο[μ]ένων τὴν συμμαχίαν κα[ί] περὶ τούτων π[ί]στιν δοῦναι αὐτοῖς. . .].

της τῆς συμμαχίας, ὁ καθορίζων τοὺς θεμελιώδεις ὅρους τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, δὲν εἶναι τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ ἄλλο ψήφισμα, προηγούμενον αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν ἀνευρέθη μέχρι τοῦδε ἐπιγραφικὸν λείψανον.

Β') Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον κεφάλαιον (29, 5 κέ.) καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀρχοντείαν, ὁ Διόδωρος ἀφηγεῖται τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν παράσπονδον ἐπιχείρησιν τοῦ Σφοδριάδου ἢ Σφοδρίου κατὰ τὸν Ξενοφῶντα¹, ὅπως καταλάβῃ αἰφνιδίως τὸν Πειραιᾶ. Ἡ ἐπιχείρησις, γενομένη ἐγκαίρως ἀντιληπτῆ, ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Σφοδρίας κατηγορηθεὶς δι' αὐτὴν ἐν Σπάρτῃ ἠθωώθη. «*Διόπερ, συνεχίζεαι ὁ Διόδωρος, οἱ Ἀθηναῖοι χαλεπῶς φέροντες ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν, ἐψηφίσαντο λελύσθαι τὰς σπονδὰς ὑπὸ Λακεδαιμονίων. Κρίναντες δὲ πολεμεῖν αὐτούς, στρατηγούς τρεῖς ἔλλοντο. . . Τιμόθεον καὶ Χαβρίαν καὶ Καλλίστρατον. . . προσελάβοντο δὲ καὶ τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τὸ κοινὸν συνέδριον ἐπὶ τοῖς ἴσοις πᾶσιν. Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τὰς γενομένας κληρουχίας ἀποκαταστήσαι τοῖς πρότερον κυρίοις γεγονόσι, καὶ νόμον ἔθεντο μηδένα τῶν Ἀθηναίων γεωργεῖν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς. Διὰ δὲ ταύτης τῆς φιλάνθρωπίας ἀνακτησάμενοι τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὔνοιαν, ἰσχυροτέραν ἐποίησαν τὴν ἰδίαν ἡγεμονίαν*».

Εἶναι πρόδηλον ὅτι τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀντιστοιχοῦσι πλήρως πρὸς τὰ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ ὀργανώσεως τῆς συμμαχίας, τῆς ὁποίας τὸ κύριον ὄργανον, τὸ συνέδριον, εὑρίσκετο ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ περὶ διευρύνσεως αὐτῆς διὰ τῆς καταργήσεως τῶν κληρουχιῶν, ἢ ὑπαρξίς τῶν ὁποίων καθίστα ὑπόπτους τοὺς Ἀθηναίους καὶ διστακτικὰς τὰς πόλεις νὰ εἰσέλθουν εἰς συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτῶν². Τὸ μέ-

¹ Ἑλληνικά, 5, 4, 15 κέ.

² Βλ. XV, 23, 3 κέ. «*Διὸ καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς πλείστον ἴσχυσαν Λακεδαιμόνιοι, καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔσχον τὴν ἡγεμονίαν κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλατταν. Θηβαῖοι μὲν γὰρ ἐπῆρχον ἔμφρονοι, Κορίνθιοι δὲ καὶ Ἀργεῖοι διὰ τοὺς προγεγονότας πολέμους ὑπῆρχον τειταπεινωμένοι, Ἀθηναῖοι δὲ διὰ τὰς τῶν πολεμουμένων κληρουχίας ἠδόξουν ἐν τοῖς Ἕλλησιν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τῆς τε πολυανθρωπίας καὶ τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις μελέτης πολλὴν πρόνοιαν ἐπεποίητο, καὶ φοβεροὶ πᾶσιν ἐπῆρχον διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἡγεμονίας*». Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοιότης τῶν λεγομένων τοῦ Διοδώρου πρὸς ὅσα λέγει ὁ Ξενοφῶν ἀκριβῶς διὰ τὴν μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Θηβῶν δημιουργηθεῖσαν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν (5, 3, 27). «*Προκεχωρηκότων δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὥστε Θηβαῖους μὲν καὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς παντάπασιν ἐπ' ἐκείνοις εἶναι, Κορινθίους δὲ πισοτάτους γεγενῆσθαι, Ἀργεῖους δὲ τειταπεινωθῆναι, Ἀθηναίους δὲ ἡσημῶσθαι, τῶν δ' αὖ συμμάχων κεκολασμένων οἱ δυσμενῶς εἶχον αὐτοῖς, παντάπασιν ἤδη καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ἢ ἀρχὴν ἐδόκει αὐτοῖς κατασκευάσθαι*». Εἰς τὸ διὰ τοὺς Ἀθηναίους

τρον ὑπῆρξεν ἐπιτυχές, διότι εὐθὺς ἀμέσως ἤρχισαν αἱ πόλεις ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλην νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν συμμαχίαν. Κατὰ τὸν Διόδωρον (XV, 30, 1) πολλαὶ πόλεις ἀπέκλιναν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους «*πρωταὶ δὲ καὶ προθυμώτατα συνεμάχησαν αἱ κατὰ τὴν Εὐβοίαν οἰκοῦσαι χωρὶς Ἑστυαίας . . . οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς Ἀθηναίοις εἰς συμμαχίαν συνέβησαν ἑβδομήκοντα πόλεις καὶ μετέσχον ἐπ' ἕσθης τοῦ κοινοῦ συνεδρείου*». Τὴν βαθμιαίαν τῶν πόλεων εἰσοδὸν εἰς τὴν συμμαχίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὰς μετὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους σφισσομένας σχετικὰς ἐπιγραφάς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ψήφισμα, εἰς τὸ ὁποῖον πλὴν τῶν πρώτων ἑπτὰ, ἦτοι τῶν Χίων - Τενεδίων, Θηβαίων, Μυτιληναίων, Μηθυμναίων, Ροδίων - Ποιησσίων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐχαράχθησαν κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδικῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ χαρακτοῦ, τοῦ χαραξάντος τὸ ψήφισμα, αἱ ὑπόλοιποι παρουσιάζουν ποικιλίαν γραμμάτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ἐχαράχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ διαφόρων χαρακτῶν¹.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὸν Διόδωρον ἡ ὀργάνωσις τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων ἠκολούθησε τὸν ἐξῆς δρόμον. Ἡ κίνησις πρὸς Ἴδρυσιν εὐρυτέρας συμμαχίας ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἐγένε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 379. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχάς, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν, βλέποντες τὴν ρώμην τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἀπέστειλαν τὸν Κλεόμβροτον κατὰ τῶν Θηβαίων, ἐδειλίασαν καὶ προέβησαν μάλιστα εἰς τὴν καταδίκην τῶν βοηθησάντων τοὺς Θηβαίους στρατηγῶν². Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὁμως τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κλεομβρότου, βλέποντες τοὺς Βοιωτοὺς συνασπισσομένους, ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐπανιδρύσουν τὴν συμμαχίαν τῶν καὶ διὰ τοῦτο προσεκάλεσαν τὰς πόλεις νὰ ἐπιζητήσουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐλευθερίαν τῶν (*ἀντέχεσθαι τῆς κοινῆς ἐλευθερίας*), πρὸς τοῦτο δὲ διωργάνωσαν τὴν συμμαχίαν ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτονομίᾳ μὲ ἴδιον κυρίαρχον σῶμα, τὸ συνέδριον, καὶ μὲ ἀπλὴν μόνον ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ πρώται ὑπακούσασαί εἰς τὴν πρόσκλησιν πόλεις ὑπῆρξαν ἡ Χίος καὶ τὸ Βυζάντιον, μετὰ δὲ ταύτας οἱ Ρόδιοι καὶ τινες νησιῶται. Ὅστε ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς συμμαχίας ἦτο μᾶλλον ὀλιγάριθμος. Ὀλίγον κατόπιν ἐπῆλθον τὰ γεγονότα τοῦ Σφοδρίου, ἔνεκα τῶν ὁποίων οἱ Ἀθηναῖοι διαλύουν τὰς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους σπονδάς, συνά-

λεγόμενον *ἠρημῶσθαι* πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ νοηθῆ ὡς ἀντικείμενον ἡ γενικὴ *συμμάχων*, εἶχον δηλ. οἱ Ἀθηναῖοι στερηθῆ τῶν συμμάχων τῶν, εἶχον ἀπομονωθῆ.

¹ Περὶ τῶν συμμάχων καὶ τῆς εἰσοδου αὐτῶν εἰς τὴν συμμαχίαν πρβλ. Κ. I. Beloch, Griechische Geschichte. 2^e Aufl. Berlin - Leipzig, 1923, τ. III 2, σ. 156 κέ.

² Ξενοφῶντος, Ἑλληνικά, V, 4, 19.

πτουν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἀποφασίζουσι νὰ καταλύσουσι τὰς κληρουχίας, διὰ νὰ ἄρουν τὰς ὑποφίας τῶν πόλεων καὶ ἐνισχύσουσι τὴν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τὴν συμμαχίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε. Πάντα τὰ ἀνωτέρω γεγονότα, πλὴν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Θηβῶν, τοποθετεῖ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχοντείαν, τὴν τοῦ Καλλίου, ὡς εἴπομεν, ἐσφαλμένως ἀντὶ τῆς ἀρχοντείας τοῦ Νουσινίκου. Ἡ ἔκθεσις αὕτη τῶν γεγονότων νομίζω ὅτι ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι ἀκριβῆς καὶ σύμφωνος πρὸς τὰς σφζομένους σχετικὰς ἐπιγραφὰς πλὴν τινῶν σημείων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν εὐθὺς ἀμέσως.

Καθ' ὃν τρόπον ἀφηγεῖται τὰ πράγματα ὁ Διόδωρος φαίνεται ὅτι οἱ Χίιοι, οἱ Βυζάντιοι, οἱ Μυτιληναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ, ὅσους ἀναφέρει, ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν πρὸς κοινὴν ἐλευθερίαν. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ὁμοῦς τὰ πράγματα παρουσιάζονται κάπως διαφορετικὰ. Ὡς γνωστὸν, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις ὁ Θρασύβουλος κυρίως προσεπάθησε νὰ ἀνασυστήσῃ τὸ παλαιὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων καὶ πράγματι κατώρθωσεν ἀρκετὰς πῦλεις νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ ἄρμα τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἔβλη ἢ προσπάθεια αὕτη μετὰ τὴν Εἰρήνην τοῦ βασιλέως (386), τὴν ὅποισιν ἀπεδέχθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐματαιώθη, ἢ δὲ ὑπὸ κατασκευὴν νέα ἀθηναϊκῆ συμμαχία διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη. Ἐν τούτοις ἀρκετὰ ἔτη πρὸ τῆς συστάσεως τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας ἤρχισαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκτοῦν μεμονωμένους συμμάχους φροντίζοντες νὰ μένουσι ἐντὸς τῶν πρὸς τὸν βασιλέα συνθηκῶν. Κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Διόδωρον εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, ἢ Χίος, τὸ Βυζάντιον καὶ εἴ τις ἄλλη, φαίνεται ὅτι εἶχον συνάψει κατὰ καιροὺς κατ' ἴδιαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίαν ἀρκετὰ ἔτη πρότερον καὶ πρῶτοι ἐξ ὅλων οἱ Χίιοι ἐπὶ Διειτρέφους ἀρχοντος, ἧτοι τὸ 384. Κατὰ τὴν σφζομένην ἐπιγραφὴν¹ οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφασίζουσι «ἐπαινέσαι μὲν τ[ὸν δῆμον τ]ὸν τῶν Χίων καὶ τοὺς πρέοβες τ[ὸς ἡκοντι]ας, ὑπάρχε[ν δ]ὲ τὴν ἐρήνην κ[αὶ τὸ]ς ὄρκος καὶ τὰς σ[υνθ]ή[κ]ας τ[ὰς νῦν ὄσας], συμμάχος δὲ ποιεῖσ[θα]ι [Χί]ος ἐπ' ἐλευθ[ε]ρίᾳ καὶ αὐτονομί[α]ι, μὴ παραβαίνοντας τῶν ἐν ταῖς στήλαις γεγραμμένων περὶ τῆς ἐρήνης² μηδὲν, μηδ', ἐάν τις ἄλλ[ο]ς παραβαίη, πειθόμενος κατὰ τὸ δυ[να]τόν. Στήσαι δὲ στήλην ἐν ἀκροπόλει [προ]σθεν το ἀγάλματος, ἐς δὲ ταύτην ἀνα[γρ]άφειν, ἐάν τις ἔη ἐπ' Ἀθηναίος, βοηθε[ν] Χίος παντὶ σθε[νε]ι κατὰ τὸ δυνατόν, [καί, ἐ]άν τις ἔη [ἐπὶ Χί]ος, βοηθεν Ἀθηναίος π[αντὶ] σθενεῖ κατὰ τὸ δυνατόν». Ἐκ τῶν

¹ IG II² 35, Syll.³ 142, Tod 118.

² Ἐννοεῖται ἡ Εἰρήνη τοῦ βασιλέως.

γραφομένων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ προκύπτει σαφῶς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ τὴν μὴ θεωρηθῆναι ἢ συμμαχία ὡς προσκρούουσα εἰς τοὺς ὅρους τῆς Εἰρήνης τοῦ βασιλέως, φροντίζουσι νὰ δηλώσῃ σαφῶς καὶ ἐπανειλημμένως ὅτι αὕτη συνάπτεται ἐντὸς τῶν συνθηκῶν τῆς Εἰρήνης, ἀπαγορευομένης πάσης αὐτῶν παραβάσεως. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κυρία καὶ θεμελιώδης ἦτο ἡ αὐτονομία τῶν πόλεων, δηλοῦται ρητῶς ὅτι ἡ συμμαχία συνάπτεται ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτονομίᾳ, δηλαδὴ ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν αὐτῶν, ἔθεν καὶ ἔχει ἀμυντικὸν μόνον χαρακτῆρα (ἐάν τις ἴη ἐπ' Ἀθηναίους κτλ.)¹. Οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας ταύτης ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπον τῶν ὑστερωτέρων συμμαχιῶν, διὰ τοῦτο καὶ γίνεται παραπομπή εἰς αὐτοὺς (ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐφ' οἷσπερ Χίοι καὶ Θηβαῖοι)².

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τοὺς Χίους ἠκολούθησαν οἱ Τενέδιοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐν τῇ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι κεχαραγμένον παραπλευρῶς τοῦ ὀνόματος τῶν Χίων.

Ἀκολουθοῦν οἱ Βυζάντιοι, περὶ τῆς συμμαχίας τῶν ὁποίων σήζεται ἰδίᾳ ἐπιγραφὴ³. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχρονολογήθη ὀρθῶς πρὸ τῆς ἐβδόμης πρυτανείας τοῦ ἔτους 378/7⁴, δηλαδὴ πρὸ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους, ποία ἔμως ἢ ἀκριβῆς χρονολογία εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῆ ἑλλείψει στοιχείων. Τὸ ὑπὸ τοῦ Tod λεγόμενον, ὅτι συνήφθη ὀλίγον πρὸ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ναυσινίκου, οὐδαμῶς στηρίζεται. Ὡσαύτως τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Busolt - Swoboda⁵, ὅτι τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ «καθάπερ Χίους» ἀναφέρεται εἰς συνθήκην, δι' ἧς οἱ Χίοι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 378/7 ἔγιναν μέλη τῆς τότε συνιστωμένης συμμαχίας, εἶναι πολὺ ἀκαθόριστον. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ μὲν μνεία συμμαχίων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ⁶ δηλοῖ ὅτι ἡ συμμαχία τῶν Βυζαντίων ἠκολούθησε τὴν συμμαχίαν τῶν Χίων, ἢ δ' ἑλλειψίς μνείας τοῦ συνεδρίου σημαίνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον κινήθῃ ἀκόμη διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς συμμαχίας. Ὡστε ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ τεθῆ μετὰ μὲν τὸ 384, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Θηβῶν (379). Εἶναι ἀξιὸν σημειώσεως ὅτι οἱ Βυζάντιοι ἀναγράφονται μὲν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἀριστοτέλους μετὰ τοὺς Ροδίους, φέρονται ἔμως δεῦτεροι ὑπὸ τοῦ Διοδώρου.

Μετὰ τοὺς Βυζαντίους ἀκολουθοῦν κατὰ τὸν Διόδωρον οἱ Ρόδιοι,

¹ Πρβλ. G. Busolt - H. Swoboda, Griechische Staatskunde. München, 1926, τ. 2, σ. 1365.

² Ψήφισμα Ἀριστοτέλους, στ. 24.

³ IG II² 41, Syll.³ 146, Tod 121.

⁴ IG II², 41.

⁵ Ἐνθ' ἂν. σ. 1365.

⁶ Ἐναι Βυζαντίος Ἀθηναίων συμμάχος καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων.— Τὸ ἀκολουθοῦν [καθάπερ Χίους] εἶναι συμπλήρωσις τοῦ Dittenberger.

κατὰ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν οἱ Μυτιληναῖοι. Δυστυχῶς ἐπιγραφὴ, ἀφορῶσα εἰς τοὺς Ροδίους, δὲν σφύζεται, σφύζεται ὅμως ἀφορῶσα ἀπὸ κοινοῦ εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Μυτιληναίους¹. Ἡ ἐπιγραφὴ δυστυχῶς εἶναι ὄχι μόνον ἀκέφαλος, ἀλλὰ καὶ χασματώδης, αἱ δὲ γενόμεναι συμπληρώσεις ἀμφισβητήσιμοι. Ἡ ἐπιγραφὴ ὁμιλεῖ πρῶτον περὶ τῶν Θηβαίων, ἀλλ' ἐκ τοῦ τμήματος τούτου σφύζονται μόνον τὰ τελευταῖα, τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ (ἐπτακαίδεκα) τῶν μελλόντων νὰ ὁμόσουν καὶ περὶ προσκλήσεως τῶν δύο Θηβαίων πρέσβων ἐπὶ ξένια εἰς τὸ πρυτανεῖον. Ἐπακολουθεῖ ἡ πρότασις τοῦ Στεφάνου ἢ κάλλιον Κεφάλου κατ' ἄλλην συμπλήρωσιν, γνωστοῦ πολιτικοῦ τῶν χρόνων τούτων, περὶ ἀποδοχῆς τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν εἰς τοὺς συμμάχους, περὶ ἐπαίνου προσώπων τινῶν (Ἄριστομάχου, Ἄντιμάχου καὶ τινος Μυτιληναίου) καὶ προσκλήσεως αὐτῶν κατὰ τὸ σὺνηθες εἰς δεῖπνον, ὡς καὶ περὶ ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων κατὰ τὸ ψήφισμα τὸ περὶ τῶν συνθηκῶν τῶν ἐν τῇ στήλῃ² ἐὰν ὑπάρχῃ διαφορά τις ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀκραπόλει στήλην, νὰ εἰσαχθῇ τὸ ζήτημα εἰς τὸν δῆμον μετὰ προβούλευμα τῆς βουλῆς, τὸ αὐτὸ νὰ γίνῃ καὶ διὰ τὸ τοῦ Μυτιληναίου, νὰ δοθῶσι δὲ ἀνὰ τριάκοντα δραχμαὶ διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν στηλῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ σταματᾷ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Ἡ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγὴν σαφῶν συμπερασμάτων περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἐφ' ὅσον μάλιστα λείπουν αἱ προτάσεις τῶν πρεσβευσάντων Θηβαίων καὶ Μυτιληναίων. Οἱ περισσότεροι τῶν περὶ αὐτὴν ἀσχοληθέντων εἵκασαν ὅτι πρόκειται περὶ αἰτήσεως εἰσόδου τῶν δύο πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν συμμάχων τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ χρονολογοῦν αὐτὴν ὡς γενομένην ὀλίγον πρὸ τοῦ ψηφίσματος τούτου. Ὅθεν καὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἀκολουθοῦν τὴν λέξιν ψήφισμα κενὸν διὰ τῶν ἐξῆς: «κατὰ τὸ ψήφισμα τῆ[ς βολῆς τὸ περὶ τῶν συν]θηκῶν τῶν ἐν τῇ στήλ[ῃ τῶν συμμάχων]» νοοῦντες διὰ τούτων τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν συμπλήρωσιν αὐτὴν καὶ τὴν συσχέτισιν πρὸς τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποκρούει ὁ Ehrenberg³, παρατηρεῖ δὲ ὀρθῶς ὅτι, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ γίνεται ἐν τέλει λόγος περὶ ἀναγραφῆς στηλῶν καὶ ὄχι στήλης, πάντως ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν περίοδον τῶν ἐπὶ μέρους συμμαχιῶν⁴ καὶ εἶναι προγενεστέρα τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ λεγόμενα περὶ ἐνδεχομένης διαφορᾶς πρὸς τὰ γραφόμενα

¹ IG II² 40.

² Ἐνθ' ἄν. σ. 329 κέ. Ὁ Ehrenberg ἀμφισβητεῖ πολλὰς τῶν συμπληρώσεων, εἰς τὰ τοῦ Bannier.

³ Ἐνθ' ἄν. σ. 331 κέ.

ἄλλης στήλης (εἰ φ]αίνεται διάφορος ἢ [στήλη ὅσα τῆι ἐν ἀκροπόλει στήλη) ὁ Eihrenberg σχετίζει πρὸς τὰ γραφόμενα ἐν τῇ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ καθαιρέσεως ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀνεπιτηδείων¹ διὰ τινὰς τῶν συμμάχων στηλῶν (στ. 31 ἐὰν δέ τωι τ]υχάη[η]ι τῶν πόλεων [τῶν ποιομένων τ]ῆν συμμαχίαν πρὸς Ἀθην[αίος σ]τήλαι ὄσαι Ἀθηῆνοι ἀνεπιτήδειο[ι, τ]ῆν βολὴν τὴν αἰὲ βολεύουσαν κυρίαν ε[ἴ]ται καθαιρεῖν). Νομίζω ὅτι ἡ συσχέτισις δὲν εἶναι ὀρθή. Ὁ ὄρος ἀνεπιτηδείοι δὲν εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς τὸν ὄρον διάφορος, δηλοῖ δέ, κατὰ τὴν γνώμην μου, στήλας, θιγούσας τινὰς τῶν συμμάχων καὶ ὄχι ἀπλῶς διαφόρους κατὰ τὸ περιεχόμενον, διὰ τοῦτο καὶ ὠρίσθη διὰ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ καθαιρέσις αὐτῶν ἀποφάσει μόνον τῆς βουλῆς². Εἰκάζω ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τῆς στήλης, εἰς τὴν ὁποῖαν ἦσαν ἀναγεγραμμένοι οἱ ὄροι τῆς Εἰρήνης τοῦ βασιλέως, πρὸς τοὺς ὁποίους οὐδεμία ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ εἰς τοὺς ὄρους τῶν ἐκάστοτε συναπτομένων συμμαχιῶν³. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τοὺς χρόνους τῶν καθ' ἐκάστην πόλιν συμμαχιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ πρόκειται καὶ περὶ τῶν Θηβαίων, πρέπει νὰ τεθῇ εἰς τοὺς εὐθὺς μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Σφοδρίου χρόνους, δηλ. εἰς τὸ ἔαρ τοῦ 378, ἀλλὰ πρὸ τῆς συμψηξέως τῆς γενικωτέρας συμμαχίας, διότι γίνεται μὲν λόγος περὶ συμμάχων, ὄχι ὁμῶς καὶ περὶ συνέδρων, ἔπως γίνεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τοὺς Μηθυμναίους. Ἡ συναφθεῖσα συμμαχία θὰ περιελάμβανεν ἴσως καὶ ὄρους, ὑπερβαίνοντας τοὺς ὄρους τῆς συμμαχίας τῶν Χίων ἢ διαφόρως διατυπουμένους καὶ ἐρχομένους εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταβληθῇ προσοχὴ ἐπὶ τῶν τυχόν διαφορῶν καὶ νὰ γίνῃ σχετικὴ εἰσήγησις ὑπὸ τῆς

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. 334.

² Ὅτι ἐγράφησαν εἰς τὰς στήλας καὶ πράγματα, θιγόντα ὠρισμένας πόλεις, φαίνεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου λεγομένων (5, 56, 3) περὶ τῆς προτάσεως τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ γραφῇ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς στήλης τῶν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους σπονδῶν ὅτι δὲν ἐνέμειναν εἰς τοὺς ὄρκους (Ἀθηναῖοι, Ἀλκιβιάδου πείσαντος, τῇ Λακωνικῇ στήλῃ ἐπίγραψαν ὅτι οὐκ ἐνέμειναν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς ὄρκοις).

³ Πρὸς τοὺς ὄρους τῆς πρὸς τοὺς Χίους συμμαχίας. Τὰς πρὸς τὸν βασιλέα συνθήκας ὑπεχρεώθησαν αἱ πόλεις νὰ ἀναγράψουν εἰς στήλας λιθίνας καὶ νὰ καταθέσουν εἰς τὰ ἱερά, ἐν Ἀθήναις πῖθανως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους (Πανηγυρικός 180. Καὶ ταύτας (τὰς συνθήκας) ἡμᾶς ἠνόγκασον ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράφαντας ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν καταθεῖναι, πολὺ κάλλιον τρόποιον τῶν ἐν ταῖς μάχαις γενομένων. — Βλ. καὶ Παναθηναϊκὸν 106. Καὶ τὰς τοιαύτας συνθήκας αὐτοὶ τ' (οἱ Λακεδαιμόνιοι) ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῖς σφετέροις αὐτῶν ἀνέγραψαν καὶ τοὺς συμμάχους ἠνάγκασαν). Πρὸς. Rudolf v. Sclat, Die Staatsverträge des Altertums. Leipzig, 1898, ἀρ. 121.

βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, διὰ νὰ λάβῃ ἀπόφασιν. Ἴσως εἰς τὴν διάφορον ταύτην διατύπωσιν ὀφείλεται καὶ ἡ ρητὴ μνεῖα τῶν Θηβαίων μετὰ τοὺς Χίους ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστοτέλους προκειμένου περὶ τῶν ἔρων τῆς συμμαχίας (ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἐφ' οἷσπερ Χῖοι καὶ Θηβαῖοι κα[ί] οἱ ἄλλοι σύμμαχοι) καὶ δὲν εἶναι ἀπλή φιλοφρόνησις πρὸς τοὺς Θηβαίους. Ὅτι δὲ ὑπῆρχε διαφορὰ τῆς ἀντιλήψεως πρὸς αὐτοὺς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ αὐτῷ ψηφίσματι ληφθείσης ἀποφάσεως ὅπως ἀποσταλῶσι εἰς Θήβας τρεῖς πρέσβεις «[οἷ]τινες πείσοσι Θηβαίος ὅ[τι] ἐν δύνω[ν]ται ἀγαθόν».

Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔχομεν τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Μηθυμναίων εἰς τὴν συμμαχίαν, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος καὶ ἀνωτέρω. Ὡς πρὸς τὸ ψήφισμα τοῦτο συμφωνῶ κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὰς ἐκτεθείσας γνώμας τοῦ Elhgenberg, δὲν δύναμαι ὁμῶς νὰ συμφωνήσω καὶ εἰς τὸ ὅτι ἡ αἴτησις περὶ ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τῶν Μηθυμναίων εἰς τοὺς καταλόγους τῶν συμμάχων (ὡσπερ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἀναγεγραμμένοι εἰσίν) ἔγινε εἰς τὰς παραμονὰς τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, διὰ νὰ ἀναγραφοῦν εἰς τὴν στήλην ταύτην. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν οἱ Μηθυμναῖοι ἦσαν ἤδη σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, ζητοῦν δὲ τῶρα νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν εὐρυτέραν συμμαχίαν, νὰ ἀναγραφῆ δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. Πότε ἀκριδῶς οἱ Μηθυμναῖοι ἔγιναν κατ' ἰδίαν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι γνωστόν. Εἶναι δυνατόν νὰ ἔγιναν καὶ πρὸ, ἀλλὰ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ συνεδρίου, ὅπερ θεωρῶ πιθανώτερον. Ἐκ τῆς φράσεως τῆς ἐπιγραφῆς «ὁμόσοι δὲ τὴν πρεσβείαν τῶν Μηθυμναίων τὸν αὐτὸν ὄρκον, ὅμπερ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ὡμοσαν, τοῖς τε συνέδροις τῶν συμμάχων καὶ τοῖς στρατηγοῖς κτλ.» προκύπτει: ὅτι μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ συνεδρίου ἔλοι οἱ σύμμαχοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν συγκροτηθεῖσαν συμμαχίαν καὶ ἀποστείλαντες συνέδρους εἰς τὰς Ἀθήνας, ὡμοσαν πρὸς τοὺς συνέδρους τούτους καὶ τοὺς στρατηγούς νέον ὄρκον ἀνεξαρτήτως τοῦ παλαιοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δεθέντος κατὰ τὴν σύναψιν τῆς κατ' ἰδίαν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μηθυμναῖοι τῶρα ζητοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν γενικωτέραν συμμαχίαν, φαίνεται ὅτι ἢ ὄντες ἤδη σύμμαχοι κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς συμμαχίας καίτιστέρησαν διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον νὰ μετᾶσχουν εἰς τὸ συνέδριον καὶ νὰ δώσουν τὸν τὸν συμμαχικὸν ὄρκον ἢ συνάψαντες κατ' ἰδίαν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ συνεδρίου ζητοῦν εὐθὺς κατόπιν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν εὐρυτέραν συμμαχίαν. Πάντως ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν μετὰ τῶν πρώτων ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποκλείει τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται ὅπως δὴ ποτε εἰς τὸ ψήφισμα τοῦτο.

Τελευταία ἐπιγραφή, ἀφορώσα, ὡς εἵπομεν, ὄχι εἰς τὴν ὀργάνωσιν, ἀλλ' εἰς τὴν διεύρυνσιν τῆς συμμαχίας διὰ τῆς καταργήσεως τῶν κληρουχιῶν, εἶναι ἡ ἐπιγραφή, ἐν ἣ ἀναγράφεται τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ψηφίσματος καθορίζεται ὁ κύριος λόγος, δι' ὃν συνάπτεται ἡ συμμαχία: «ὅπως ἂν Λα[κε]δ[αιμό]νιοι ἐῶσι τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέ[ρ]ο[ς] κα[ὶ] αὐτονόμοις ἡουχίαν ἄγειν, τῆ[ν] χώραν] ἔχοντας ἐμ βεβαίωι τ[ῆ]ν ἐανιῶν...». Ταῦτα συμπίπτουν περίπου πρὸς ὅσα γράφει ὁ Διόδωρος περὶ τῆς προσκλήσεως τῶν ἐλληνίδων πόλεων, καὶ δὴ τῶν ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν. «Ἀθηναῖοι πρόσβεις ἐξέπειψαν... παρακαλοῦντες ἀντέχεσθαι τῆς κοινῆς ἐλευθερίας. Οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ μέγεθος τῆς περὶ αὐτοὺς δυνάμεως ὑπεροπτικῶς καὶ βαρέως ἤροχον τῶν ὑποταγμένων». Ἡ σύμπτωση αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ὁ Διόδωρος συνέχεε τὰ πράγματα τοποθετήσας τὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς συμμαχίας καὶ τοῦ συνεδρίου, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς προκύπτει ὅτι αὕτη ἀφορᾷ μᾶλλον εἰς τὴν διεύρυνσιν αὐτῆς.

Ἐπὶ τῇ βάσει νῦν τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων νομίζω ὅτι ἡ ἴδρυσις τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς ὁδόν. Μετὰ τὴν Εἰρήνην τοῦ βασιλέως αἰ γεινιάζουσαι πρὸς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νῆσοι καὶ πόλεις, φοβούμεναι τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν ἕνεκα τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Πρῶται μετὰ αὐτῶν ὑπῆρξαν ἡ Χίος καὶ ἡ Τένεδος, ἠκολούθησαν τὸ Βυζάντιον, ἴσως δὲ καὶ ἡ Ρόδος¹. Οἱ Μυτιληναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προσετέθησαν πιθανῶς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, τελευταῖοι δὲ ἔρχονται οἱ Μηθυμναῖοι. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν, ἀνησυχῶντες διὰ τὰ γεγονότα, ἴσως δὲ καὶ εὐθύς μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Σφοδρίου ἐσκέφθησαν νὰ ὀργανώσουν τοὺς καθ' ἕναστον συμμάχους τῶν εἰς μίαν ἐνιαίαν συμμαχίαν², ἡ ὁποία φυσικὰ θὰ εἶχε πολὺ μεγαλύτεραν συνοχὴν καὶ εὐχέρειαν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος (αὐταὶ ἀποτελοῦν τὰ ἐπανειλημμένως κατόπιν ἀναφερόμενα δόγματα τῶν συμμάχων), ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἢ αἰ κατ' ἴδιαν ἀμυντικῶν συμμαχίαι. Οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις τοῦ συνεδρίου μὲ πλήρη ἰσότητά τῶν μετεχουσῶν αὐτοῦ πόλεων. Πότε ἀκριθῶς ἔγινε τοῦτο δὲν εἶναι σαφές. Πάντως ἡ ὀλίγον πρὸ ἡ πιθανώτερον εὐθύς μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Σφοδρίου, ἴσως ἐντὸς τοῦ ἔαρος

¹ Ἡ σειρά τῆς ἀναγραφῆς ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν ἔχει σημασίαν χρονολογικὴν διὰ τὰς πόλεις, οἱ ὁποῖαι ἦσαν ἤδη σύμμαχοι πρὸ τοῦ ψηφίσματος καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς συμμαχίας.

² Πρὸ καὶ Bengtson, ἐνθ' ἀν. σ. 255.

ἢ τὸ πολὺ τοῦ θέρους τοῦ 378, ἐπὶ τῶν τελευταίων πρυτανειῶν τῆς ἀρχοντείας τοῦ Νίκωνος ἢ τῶν πρώτων τοῦ Ναυσινίκου. Ἐναντιβόλως τὸ ψήφισμα τῆς ἰδρύσεως τῆς συμμαχίας μετὰ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μετεχουσῶν τῆς συμμαχίας πόλεων, ἦτοι τῆς Χίου καὶ τῶν λοιπῶν μέχρι τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Μηθύμνης, θὰ εἶχεν ἀναγραφῆ εἰς ἰδιαίτεραν στήλην, τῆς ὁποίας δυστυχῶς δὲν εὗρέθησαν μέχρι τοῦδε λείψανα. Τοῦτο ἕμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Τοιαύτης σπουδαιότητος ψήφισμα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔμεινεν ἀδημοσίετον δι' ἰδίας στήλης.

Ἐπειδὴ ἕμως αἱ πόλεις, αἱ ἀποτελέσασαι τὸν πυρῆνα τῆς συμμαχίας ἦσαν ὀλίγαι, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐδίσταζον νὰ προσχωρήσουν, ἐνθυμούμεναι τὴν παλαιὰν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων μὲ τὰς εἰς βάρος αὐτῶν κληρουχίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπευθύνουν τὴν γνωστὴν ἐκ τοῦ Διοδώρου πρόσκλησιν πρὸς ὅλας τὰς πόλεις νὰ μετᾶσχουν τῆς συμμαχίας πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς τυραννικῆς διαγωγῆς τῶν Λακεδαιμονίων, διὰ νὰ διευκολύνουν δὲ τὴν προσχώρησιν αὐτῶν, τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστοτέλους ὅχι μόνον ἐπιστρέφουν τὰ κεκτημένα δημόσια ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν κτήματα ἀνὰ τὰς πόλεις, ἀλλ' ἀπαγορεύουν καὶ διὰ τὸ μέλλον εἰς πάντα Ἀθηναῖον νὰ ἀποκτήσῃ καθ' ὁσονδήποτε τρόπον κτήματα εἴτε ἀστικά εἴτε ἀγροτικά εἰς πόλιν συμμαχικήν. Τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγένετο ἐπὶ ἐβδόμῃς πρυτανείας Ἰπποθωντίδος, ἀρχοντος Ναυσινίκου, ἦτοι περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 377. Τὸ ψήφισμα τοῦτο τῶν Ἀθηναίων διαλύσασαν τὴν πρὸς αὐτοὺς ὑποψίαν τῶν πόλεων συνετέλεσεν ὥστε εἰς βραχὺν σχετικῶς χρόνον νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν συμμαχίαν περὶ τὰς ἐξήκοντα πόλεις.

Ταῦτα εἶχον νὰ παρατηρήσω ὡς πρὸς τὴν ἔδρυσιν τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, διαφέροντα ἐν τισὶ λεπτομερείαις τῶν μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῆς λεχθέντων. Πλὴν ἕμως τούτων ἢ ἐπισκόπησις τῶν ἀρχαίων γεγονότων φέρει συχνὰ εἰς τὸν νοῦν σύγχρονα καὶ κινεῖ εἰς σκέψεις περὶ τῆς ἀναλογίας ἀρχαίων καὶ σημερινῶν. Τοιαύτας τινὰς σκέψεις ἐπιθυμῶ νὰ ἀνακοινώσω κατωτέρω ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ τιμωμένου, ὃ ὁποῖος παρόμοια ἐπεχείρησεν, ἀλλ' εἰς πολὺ εὐρυτέραν κλίμακκα, εἰς τὴν βραδευθεῖσαν πραγματείαν του «Ἡ ἰδέα τῆς κοινωνίας τῶν ἔθνων παρὰ τοῖς Ἕλλησι», δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1928, ἀνιχνεύσας μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτὸν δεξιότροπον τὰ ἴχνη τῆς ἰδέας τῆς Κοινωνίας τῶν ἔθνων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα¹.

¹ Ὁ συγγραφεὺς θίγει ἐν τῇ ἔργῳ του (σ. 110) καὶ τὰ τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ παρατηρεῖ πολὺ ὀρθῶς ὅτι αἱ δύο ἀθηναϊκαὶ συμμαχίαι ὅχι μόνον χρονικῶς χωρίζονται ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πράγματα εἶναι διάφοροι, διότι ἐν τῇ δευτέρᾳ οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ ἐφαρμόσωσι διοικήσιν μᾶλλον φιλε-

Ἐκτοτε ἐπῆλθον πολλὰ κοσμοϊστορικά γεγονότα. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἀνετράπησαν, δικτατωρῖαι ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης εἴτε κομμουνιστικά! εἴτε ἐθνικοσοσιαλιστικά!, ἡ Κοινωνία τῶν ἐθνῶν ἀπεδείχθη ἀνίσχυρος νὰ ἐμποδίσῃ νέον παγκόσμιον πόλεμον, ἐν τέλει καπνὸς ἦν καὶ διελύθη. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐπιτυχίας τῶν δικτατωριῶν ἐν τέλει ὑπερίσχυσαν τὰ φιλελεύθερα κράτη καὶ αἱ φιλελεύθεραι ἰδέαι, πρὸς κατοχύρωσιν δὲ τῆς εἰρήνης ἰδρύθη νέον διεθνὲς σῶμα, ὁ Ὅργανισμὸς τῶν ἠνωμένων ἐθνῶν, ἐπῆλθον δὲ καὶ σημαντικά! μεταβολαὶ εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν μεγάλων κρατῶν καὶ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων. Νομίζω λοιπὸν ἔτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἀναζητηθοῦν ὁμοιότητες αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχαῖα, ἐάν, ἐννοεῖται, ὑπάρχουν. Ἡ ἀνέυρεσις αὐτῶν ἀσφαλῶς οὐδεμίαν συνεπάγεται πρακτικὴν ὠφέλειαν, ἔχει ὅμως σημασίαν θεωρητικὴν. Θὰ βεβαιωθῆ ἄπαξ ἔτι τὸ ὑπὸ τοῦ τιμωμένου ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ προμνημονευθέντος βιβλίου του προταχθὲν ἀπόφθεγμα τοῦ Brunner «Ἡ παγκόσμιος ἱστορία κινεῖται περὶ ἰδέας παλαιάς, εἰς τὰς ὁποίας δίδει νέον τύπον», τὸ ὁποῖον κατὰ τρόπον σαφέστερον καὶ νεωτερικώτερον ἐκφράζει τὴν ἰδέαν τῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπειον ἐπαναλήψεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Δὲν ἔχω οὔτε τὴν πρόθεσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἀρμοδιότητα, νὰ παραλληλίσω ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ ἀρχαῖα πρὸς τὰ νεώτερα. Τὸ ἔργον ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις μου ἰδίως ὡς πρὸς τὴν πλήρη καὶ λεπτομερῆ γνῶσιν τῶν συγχρόνων. Θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς ὅσα αὐτομάτως μοὶ ἐπῆλθον κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν περὶ τὴν δευτέραν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

* * *

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν Ἰδρυσιν τῆς δευτέρας ταύτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας συγγραφικὰς καὶ ἐπιγραφικὰς πληροφορίας, εἶναι ὁ τονισμὸς 1) τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας μιᾶς ἐκάστης τῶν πόλεων, 2) τῆς ἀπαγορεύσεως ἐγκαταστάσεως φρουρῶν ἢ ἀρχόντων, 3) τῆς διοικήσεως τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν συμμαχίαν οὐχὶ αὐθαιρέτῳ ἀποφάσει τῆς ἡγουμένης πόλεως, ἀλλὰ διὰ δογματίων τοῦ κοινοῦ συνεδρίου, τοῦ ὁποίου μετέχουν ὅλοι οἱ σύμμαχοι δι' ἀποστολῆς ἰδίων ἑκαστος συνέδρων, 4) τῆς ἀπολύτου ἰσότητος μεγάλων καὶ μικρῶν (Διόδ. πόλιν δὲ ἐπ' ἴσης καὶ μεγάλην καὶ μικρὰν μιᾶς ψήφου κυρίαν εἶναι), 5) τῆς καταργήσεως τῶν κληρουχιῶν, δηλαδὴ τῆς

λευθέραν καὶ δημοσπονδιακὴν καὶ νὰ προσενεχθῶσι μετὰ περισσοτέρας ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης πρὸς τοὺς συμμάχους».

ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐδαφῶν τῶν συμμάχων ὑπὸ Ἀθηναίων κληρούχων ἢ καὶ ἀπλῶν ἰδιωτῶν. Ὁ τονισμὸς τῶν ὄρων τούτων ὀφείλεται εἰς ἱστορικούς λόγους, δεικνύει δὲ σαφῶς τὴν οὐσιώδη μεταβολὴν τῶν ἱστορικών συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας συνεκροτήθη καὶ ἠϋξήθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία.

Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εὐθύς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν ἐφρόντιζον πάσῃ δυνάμει νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῶν ὡς αὐτάρχεις κοινωνικῶν ὀργανισμῶν¹, ὅπως εἶναι σήμερον τὰ κράτη, μόνον ἐν ὄψει κοινοῦ κινδύνου ἤνοοντο εἰς στενοτέρας ἢ εὐρυτέρας συμμαχίας, αἱ ὁποῖαι διετηροῦντο συνήθως μέχρι τῆς ἀποκρούσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἐξαιρέσειν ἀπετέλεσαν αἱ δύο μεγάλαι συμμαχίαι, ἡ πελοποννησιακὴ καὶ ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ².

Ἡ πρώτη ἰδρῦθη ἤδη κατὰ τὸν 5^ο π. Χρ. αἰῶνα καὶ περιέλαβε βαθμηδὸν σχεδὸν πάσας τὰς πελοποννησιακὰς πόλεις πλὴν τοῦ Ἄργους καὶ τῶν ἀχαϊκῶν, βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλας ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου³. Αἱ συμμετέχουσαι αὐτῆς πόλεις, μικραὶ καὶ μεγάλαι, ἦσαν αὐτόνομοι πᾶσαι, ἔχουσαι τὰ ἐκυτῶν⁴. Ἡ αὐτονομία ὅμως αὕτη περιωριζέτο κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ ἡγούμενοι τῆς συμμαχίας Λακεδαιμόνιοι ἐφρόντιζον νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε τὰ πράγματα εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀλλίγων⁵. Ἐν τού-

¹ Πρβλ. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά 1252^b, 27; Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρχείας ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εἶν ζῆν.

² Πρβλ. περὶ αὐτῶν ὄσα συντόμως λέγονται εἰς τὸ μνημονευθὲν βιβλίον τοῦ τιμωμένου.

³ Περὶ αὐτῆς πρβλ. Busolt - Swoboda, ἐνθ' ἄν. σ. 1320 κέ.

⁴ Ὅτι τοιαύτη τις ἦτο ἡ σύνθεσις ἀρχικῶς τῆς συμμαχίας φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὄρων τοῦ ξυμβατηρίου λόγου τῶν Λακεδαιμόνων πρὸς τοὺς Ἄργεῖους, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου συνήφθησαν καὶ αἱ σπονδαὶ (417). Ὁ Θουκυδίδης παραθέτει ἀμφοτέρως τὰς συμβάσεις αὐτολεξεί. Δι' αὐτῶν ἀναγνωρίζεται ἡ αὐτονομία τῶν συμμαχιστῶν πόλεων κατὰ πάτρια, ἅρα δὲν εἶναι τι καινοφανές, ἀλλὰ παλαιὸν καὶ πάτριον (Θουκ. 5, 77, 5: τὰς δὲ πόλιας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας, αὐτονόμως εἶμεν πάσας κατὰ πάτρια. Καὶ 5, 79, 1: ται δὲ ἄλλαι πόλιες ται ἐν Πελοποννήσῳ κοιναγόντων τὰν οπονθᾶν καὶ τὰς ξιμμαχίας αὐτόνομοι καὶ αὐτοπόλιες, τὰν αὐτῶν ἔχοντες, κατὰ πάτρια δίκας διδόντες τὰς ἴσας καὶ ὁμοίας). Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ ὄρος αὐτοπόλιες (παρὰ Ἑεροφ. Ἑλληνικά 5, 2, 14 αὐτοπολίται), ὁ ὁποῖος δηλοῖ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς πόλεως, περιλαμβάνουσαν τὴν αὐτονομίαν, τὴν αὐτοδικίαν καὶ τὴν αὐτοτέλειαν (βλ. τὴν πληρωμὴν τελῶν μόνον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν καὶ ὄχι εἰς ἕξην). Πρβλ. τὰ ἐν τῇ Νικιταίῳ εἰρήνῃ δριζύμενα διὰ τοὺς Δελφοὺς (Θουκ. 5, 18, 2. Δελφοὺς αὐτονόμους εἶναι καὶ αὐτοτελεῖς καὶ αὐτοδίκους καὶ αὐτῶν καὶ τῆς γῆς τῆς ἐαυτῶν κατὰ τὰ πάτρια).

⁵ Πρβλ. τὰ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεων λεγόμενα πρὸς τοὺς Λακεδαιμόνιους. Θουκ. 1, 76, 1: ἡμεῖς γοῦν, ὧ Λακεδαιμόνιοι, τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πόλεις ἐπὶ τὸ ὑμῖν ὠφέλιμον καταστησάμενοι ἐξηγεῖσθε.

τοῖς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπιβάλλουσιν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις τοὺς ξεναγούς, οἱ ὅποιοι ἐπέβλεπον τὰ ἀποστελλόμενα ὑπ' αὐτῶν στρατεύματα, βραδύτερον δὲ εἰς τινὰς πόλεις καὶ ἀρμοστές, οἷτινες ἐπὶ κεφαλῆς φρουρᾶς ἐξησφάλιζον τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐνοϊκὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους διοίκησιν. Ἔτι βραδύτερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ συμμαχία ἐξετραπή εἰς ἀρχὴν, πολὺ μάλιστα βαρυτέραν τῆς ἀθηναϊκῆς¹.

Ἡ δευτέρα ὑπῆρξε γέννημα τῆς ἐπιθετικῆς τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν στροφῆς μετὰ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῶν Πλαταιῶν, εἶναι δὲ πολὺ γνωστὰ αἰ συνθήκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἰδρῦθη. Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν νησιῶν ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἐλευθερωθεισῶν πόλεων, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἴωνες, δυσηρεστημένοι ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ Πausανίου, ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τότε τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, εἰς τὸν ὅποιον καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου. Τὸ γεγονός τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, τῆς ἄλλως ὀνομαζομένης δηλιακῆς, διότι ἡ ἱερὰ αὕτη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος νῆσος ὠρίσθη ὡς κέντρον αὐτῆς. Σκοπὸς τῆς συμμαχίας ἐτέθη ὁ αὐτομάτως ἤδη ὑπάρχων, ἡ ἀνταπόδοσις δηλ. τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ἔπαθον ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων², καὶ φυσικὰ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐλληνίδων πόλεων ἀπὸ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν. Ἐκ τῶν μετεχουσῶν τῆς συμμαχίας νήσων καὶ πόλεων αἱ μεγαλύτεραι, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Λέσβος, ἡ Σάμος, ἀνέλαθον νὰ παρέχωσι πλοῖα καὶ ἄνδρας, αἱ δὲ μικρότεραι νὰ καταβάλλωσιν εἰς τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἐτησίαν εἰσφορὰν, λαβοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦ φόρου, τὴν ὁποίαν καθώρισεν ἀναλόγως τῶν πόρων ἐκάστης ὁ Ἀριστείδης. Τὸ συμμαχικὸν τοῦτο ταμεῖον κατετέθη εἰς τὴν Δῆλον. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην αἱ συμμαχίδες πόλεις ἦσαν ἐλεύθεραι καὶ αὐτόνομοι, τὰ δὲ πράγματα τῆς συμ-

¹ Πρβλ. τὸν ἔλεγχον τοῦ Ἀυτοκλέους παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλληνικά 6, 3, 7): ἡμεῖς δὲ αἰεὶ μὲν φασι· αὐτονόμους τὰς πόλεις χρῆ εἶναι, αὐτοὶ δ' εἰσὶ μάλιστα ἐμποδῶν τῇ αὐτονομίᾳ. Συντίθεσθε μὲν γὰρ πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις τοῦτο πρῶτον, ἀκολουθεῖν ὅποι ἂν ἡμεῖς ἤγησθε. Καίτοι τί τοῦτο αὐτονομία προσήκει; ποιῆσθε δὲ πολεμίους οὐκ ἀνακονοῦμενοι τοῖς συμμαχοῖς, καὶ ἐπὶ τούτους ἡγεῖσθε ὥστε πολλάκις ἐπὶ τοὺς εὐμενεστάτους ἀναγκάζονται στρατεύειν οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι εἶναι. Ἔτι δὲ τὸ τῶν πάντων ἐναντιώτατον αὐτονομία, καθίστατε ἔνθα μὲν δεκαρχίας, ἔνθα δὲ τριακοναρχίας· καὶ τούτων τῶν ἀρχόντων ἐπιμελεῖσθε οὐχ ὅπως νομίμως ἄρχωσιν, ἀλλ' ὅπως δύνωνται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις. ὥσ' εἰκότως τυραννίσι μᾶλλον ἢ πολιτείαις ἡδόμενοι.

² Θουκ. 1, 96, 1: πρόσχημα γὰρ ἦν ἀμύνεσθαι ὧν ἔπαθον δηρῶντας τὴν βασιλείῳ χώραν.

μαχίας ἐκυβερνῶντο ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης¹, Βαθμηδὸν ὅμως ἤρχισαν οἱ σύμμαχοι νὰ δυσφοροῦν διὰ τὰ βάρη τοῦ πολέμου καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὴν στρατείαν, βραδύτερον δὲ καὶ τὴν καταβολὴν τῶν εἰσφορῶν, πιεζόμενοι δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προухώρουν εἰς ἀποστασίαν². Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐδίδον ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπιβάλλουν δικαίως τὴν τάξιν, οὕτω δὲ οἱ πρώην αὐτόνομοι σύμμαχοι μετεβάλλοντο βαθμηδὸν εἰς φόρου ὑποτελεῖς, εἰς ὑπηκόους, ἢ ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων μετετρέπη εἰς ἀρχήν³, αἱ ξύνοδοι τῶν συμμάχων ἡχρηστεύθησαν, τὸ κοινὸν ταμεῖον μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας, ἢ δὲ ἀθηναϊκὴ συμμαχία μετεβλήθη εἰς ἀθηναϊκὸν κράτος. Μόνον ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσθος ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου νὰ εἶναι αὐτόνομοι⁴. Πλὴν τούτων οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν ἀφισταμένων, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἀρχὴν των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ προσπορίσουν κτήματα εἰς τοὺς ἀκτῆμονας Ἀθηναίους, προέβαινον συνήθως εἰς τὴν κατάληψιν καὶ γαιῶν, τὰς ὁποίας διένεμον εἰς Ἀθηναίους κληρούχους.

Ἡ κατάστασις αὕτη μετεβλήθη ἄρδην μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠττηθέντες ἀπώλεσαν δλόκληρον τὴν ἀρχὴν των, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, οἱ ὁποιοὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡγωνίζοντο διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐλλληνίδων πόλεων ἀπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ζυγοῦ, οἱ ἴδιοι μετεβλήθησαν εἰς ἄρχοντας καὶ μάλιστα πολὺ βαρύτερους, αὐτοὶ

¹ Θουκ. 1, 97, 1: *Ἠγούμενοι δὲ αὐτονόμων τὸ πρῶτον τῶν ξυμμάχων καὶ ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων βουλευόντων τοσάδε ἐπῆλθον πολέμῳ τε καὶ διαχειρίσει πραγμάτων....*

² Θουκ. 1, 99, 1: *Αἰτίαι δὲ ἄλλαι τε ἦσαν τῶν ἀποσιάσεων καὶ μέγιστα αἱ τῶν φόρων καὶ νεῶν ἐνδείαι καὶ λιποστράτιον εἴ τῳ ἐγένετο· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἀκριβῶς ἐπρασσον καὶ λυπηροὶ ἦσαν οὐκ εἰωθῶσιν οὐδὲ βουλομένοις ταλαιπωρεῖν προσάγοντες τὰς ἀνάγκας.*

³ Θουκ. 1, 99, 2: *Ἦσαν δὲ πως καὶ ἄλλως οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐπι ὁμοίως ἐν ἡδονῇ ἄρχοντες, καὶ οὐτε ξυνεστράτευον ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ ῥηϊδίῳ τε προσάγεσθαι ἢν αὐτοῖς τοὺς ἀφισταμένους.— Πρβλ. καὶ 3, 10, 4: Καὶ μέχοι μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ ἡγοῦντο, προθίμως εἰλόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐωρῶμεν αὐτοὺς τὴν μὲν τοῦ Μήδου ἔχθραν ἀνιέντας, τὴν δὲ τῶν ξυμμάχων δούλωσιν ἐπειγομένους, οὐκ ἀδεεῖς εἴ τι ἤμεν.— Καὶ 1, 118, 2: ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέρων κατεστῆσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμειως.— Καὶ 1, 75, 3: Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἔργου καιτηναγκάσθημεν τὸ πρῶτον προαγαγεῖν αὐτὴν ἐς τόδε, μάλιστα μὲν ὑπὸ δέους, ἔπειτα καὶ τιμῆς, ὑστερον καὶ ὠφελίας, καὶ οὐκ ἀσφαλὲς εἴ τι ἐδόκει εἶναι, τοῖς πολλοῖς ἀπηχθημένους καὶ τινων καὶ ἤδη ἀποσιάντων κατεστραμμένων, ἡμῶν τε ἡμῖν οὐκ ἐπι ὁμοίως φίλων, ἀλλ' ὑπόπιτων καὶ διαφόρων ὄντων, ἀνέντας κινδυνεύειν (καὶ γὰρ ἂν αἱ ἀποσιάσεις πρὸς ἡμᾶς ἐγγίγοντο)· πᾶσι δὲ ἀνεπίφθορον τὰ ξυμφέροντα τῶν μεγίστων πέρι κινδύνων εὐ τίθεσθαι.*

⁴ Θουκ. 3, 10, 5.

δ' ἀνέλαβον καὶ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας, βοηθούμενοι χρηματικῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατώρθωσαν βαθμηδὸν νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς Λακεδαιμονίους ἐκ τοῦ Αἰγαίου καὶ νὰ θέσουν διὰ τοῦ Θρασυβούλου τὰς βάσεις νέου θαλασσίου κράτους, τὸ ὅποιον ὁμως ἀνέτρεψεν ἡ Εἰρήνη τοῦ βασιλέως. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς ἰσχὺν τὸ παλαιὸν ἐλληνικὸν καθεστῶς τῆς πλήρους τῶν πόλεων αὐτονομίας. Ἐν τούτοις οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀναλαβόντες τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων ταύτης, ἀπέβησαν βαρύτεροι καὶ τυραννικώτεροι τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δὲ τῆς ἐπιβολῆς τῆς αὐτονομίας καταλαμβάνοντες δι' ἑαυτοὺς τὰς πόλεις προεκάλεσαν σφοδρὰν κατ' αὐτῶν ἀγανάκτησιν, ἣ ὅποια μάλιστα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Θηβῶν διηυκόλυσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς δευτέρας αὐτῶν συμμαχίας. Αὕτη διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς πρώτης. Εἶναι προϊὸν τοῦ ἀμυντικοῦ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀγῶνος καὶ διὰ τοῦτο φέρει κυρίως ἀμυντικὸν χαρακτῆρα. Αἱ ἀπαρτίζουσαι αὐτὴν πόλεις εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθεραι, κυβερνᾶται διὰ δογμάτων συνεδρίου, ἐν τῇ ὁποίῳ ἐκάστη πόλις, μικρὰ ἢ μεγάλη, μίαν ψήφον ἔχει¹, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐξασφαλίζει τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἰσότητα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔχουσιν ἀπλῶς τὴν ἡγεσίαν εἰς τὴν εἰσήγησιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων. Ἐπὶ πλέον οἱ Ἀθηναῖοι παραιτοῦνται τελείως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι κτημάτων τῶν, τῶν τε δημοσίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν, ὅχι μόνον διὰ τὸ παρὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Ἐν τούτοις καὶ ἡ συμμαχία αὕτη δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην τῆς προηγουμένης, διότι οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς ἐξετράπησαν τῶν φιλελευθέρων βάσεων, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ ἕδρα αὐτῆς. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν τὸ συνέδριον καὶ τὰ δόγματά του ἐτέθησαν εἰς δευτέραν μοῖραν, ἐν τέλει δὲ καὶ ἡχρηστεύθησαν, ἀνέλαβε δὲ πλήρη τὴν διοίκησιν τῆς συμ-

¹ Οἱ Glotz - Cohen, ἐνθ' ἂν. σ. 123, στηριζόμενοι εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰ θημόσια ἔγγραφα πάντοτε μνημονεύονται παραλλήλως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐξέφρασαν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ συνέδριον. Ὁ παραλληλισμὸς πράγματι γίνεται σταθερῶς. Δὲν νομίζω ὁμως ὅτι ἦτο δυνατόν οἱ σύμβουλοι τῶν συμμάχων νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις ἐρήμην τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὸ ψήφισμα λ.χ. τοῦ Ἀριστοτέλους παρέχεται εἰς τοὺς συνέδρους τὸ δικαίωμα νὰ δημεύουν κτήματα Ἀθηναίων ἀνευ ἀναφορᾶς εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Θὰ ἦτο πολὺ παράδοξον ἂν τοιαῦτα ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο ἀνευ τῆς παρουσίας καὶ Ἀθηναίων ἀντιπροσώπων.— Σημειῶνω ἐδῶ ὅτι τὴν εἰδικὴν περὶ τῆς δευτέρας ταύτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας πραγματείαν τοῦ S. Accame, *La lega ateniese del secolo IV a. C.*, Roma 1941, παρ' ὅλης τῆς προσπάθειάς μου δὲν ἠδυνήθην οὔτε νὰ προμηθευθῶ οὔτε καὶ νὰ ἴθω.

μαχίας ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐπειτα αἱ συντάξεις τῶν πόλεων μεταβλήθησαν βαθμηδὸν εἰς φόρους, αἱ δὲ κληρουχίαι ἀνενεώθησαν, μολονότει κάπως περιωρισμένοι καὶ ἡπιώτεροι. Πάντα ταῦτα ἐδημιούργουν δυσμενὲς διὰ τοὺς Ἀθηναίους πνεῦμα. Οἱ σύμμαχοι ἤρχισαν νὰ ἀφίστανται, ἐν τέλει δὲ ἔφθασαν καὶ μέχρι πολέμου πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, γνωστοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ «συμμαχικοῦ πολέμου», ὅστις καὶ ἐπέφερε τὴν πλήρη διάλυσιν τῆς συμμαχίας.

Τὰ ἀρχαῖα ταῦτα γεγονότα παρουσιάζουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀρκετὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰ σύγχρονα, τὰ προκαλέσαντα τὴν ἔδρυσιν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων ἔθνων καὶ καθορίσαντα τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς λειτουργίας αὐτοῦ. Ὅπως ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ὑπῆρξεν ἐπακόλουθον μακρῶν πολέμων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως καταπατήθη ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτονομία τῶν πόλεων, ἐξηκολούθει δὲ νὰ καταπατῆται ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, οὕτω καὶ ὁ σύγχρονος Ὄργανισμὸς τῶν ἡνωμένων ἔθνων ὑπῆρξε γέννημα τοῦ Δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον πολλαχῶς καταπατήθη ἡ ἐλευθερία τῶν λαῶν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἐτονίσθησαν ὡς βροὶ βασικοὶ καὶ ἀπαραίτητοι, ὡς ἀρχαί, εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν ἢ ἐλευθερία καὶ τὸ αὐτόνομον, εἰς δὲ τὴν σύγχρονον ἢ ἰσότης τῶν ἀνθρώπων ἀδιακρίτως φυλῆς, φύλου, γλώσσης καὶ θρησκείματος, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν.

Πρὸς τὸ συνέδριον τῆς ἀρχαίας συμμαχίας ἀντιστοιχεῖ ἡ Γενικὴ συνέλευσις τῶν μελῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ, ἀποτελούμενη ἐξ ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν κρατῶν, ὧν ἕκαστος μιᾶς μόνον ψήφου δικαιοῦται. Ὅπως δὲ εἰς τὴν ἀρχαίαν συμμαχίαν θέσιν ἡγήτου εἶχον αἱ Ἀθῆναι, οὕτω καὶ εἰς τὸν σημερινὸν Ὄργανισμὸν θέσιν ἡγήτου κατέλαβον οἱ λεγόμενοι πέντε μεγάλοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀντιπροσωπεύονται μονίμως εἰς τὸ κύριον ἐκτελεστικὸν ὄργανον τοῦ Ὄργανισμοῦ, τὸ Συμβούλιον ἀσφαλείας, ἔχουσι δ' ἐπὶ πλέον ἕκαστος τὸ ἀγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα δικαίωμα τῆς ἀπαγορεύσεως (veto). Παρ' ὅλην ὁμῶς τὴν ἀπὸ τοῦ ἴσου ἡγεσίαν καὶ σήμερον καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἡγούμενοι ἐπηρεάζουσιν ἀναλόγως τῆς δυνάμεως καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἀποφάσεις, ὁ δ' ἐπηρεασμὸς οὗτος καὶ ἡ παραμέλησις ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τῶν θεμισῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἤγαγεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας καὶ σήμερον ἀρχίζει νὰ μειώνη σημαντικῶς τὸ κύρος καὶ τὸ γόητρον τοῦ Ὄργανισμοῦ, ὡς φύλακος τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος τῶν δικαιομάτων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου πολλαχῶς καταπατοῦνται καὶ μάλιστα κατὰ τὸν βαρβαρότερον τρόπον (βρα τὰ ἐν Οὐγγαρία καὶ Κύπρῳ συμβάντα καὶ συμβαίοντα), αἱ φωναὶ τῶν ἀδικουμένων καταπνίγονται, ἡ δὲ αὐτοδιάθεσις

ἀπέβη λόγος κενὸς περιεχομένου, ἐφ' ὅσον οἱ ὑπόδουλοι δὲν δύνανται οἱ ἴδιοι νὰ διεκδικήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ ἄλλοτε ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι λαοὶ τοῦ λεγομένου σιδηροῦ παραπετάσματος ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐνιαίας κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας καὶ ἄκοντες κρατοῦνται δέσμοι τῆς ἀμειλίκτου κομμουνιστικῆς δικτατωρίας, οἱ δ' ἀποτελοῦντες τὰς ἀποικίας τῶν ἀποικιακῶν κρατῶν λαοὶ ἀγωνίζονται διὰ τῶν ὅπλων νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὸ ἀντίστοιχόν του εἰς τὸν σύγχρονον Ὀργανισμόν, εἶναι ἡ παραίτησις ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν, δηλ. ἡ παραίτησις ἀπὸ τῶν ἀποικιῶν ἢ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐδαφῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν Ὀργανισμόν κρατῶν. Ἐν τούτοις ὅ,τι δὲν ἔγινεν ἐγγράφως δι' ἄρθρων τοῦ Ὀργανισμοῦ γίνεται ἐμπράκτως ὑπὸ τῶν λαῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἰδέα τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἰδίας χώρας ὠρίμασε πλέον. Οὕτω τὸ μεγαλύτερον ἀποικιακὸν κράτος, ἡ Ἀγγλία, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιουμένη ἠναγκάσθη τὰς σπουδαιότερας αὐτῆς κτήσεις νὰ ἀφήσῃ αὐτόνομους μετατρέψασα τὴν παλαιὰν Βρετανικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς Βρετανικὴν κοινοπολιτείαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποστή τελείως τῶν ἀποικιακῶν τῆς ἀντιλήψεων δι' ἄλλους τόπους, ὅπως λ. χ. διὰ τὴν Κύπρον, ὅπως ἐπιμένει καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν ξένων ἐδαφῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἔφθασε πρό τινος μέχρις ἐνόπλου κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπιθέσεως. Παρόμοια ἔπαθε καὶ ἡ Ὁλλανδία, ἡ δὲ Γαλλία, ὑποχώρησασα ἤδη εἰς ἄρκετά, ἀναγκάζεται νὰ διεξάγῃ αἱματηρὸν ἀγῶνα ἐν Ἀλγερίᾳ.

Τὰ ἐκτεθέντα ἀσφαλῶς δὲν ἐξαντλοῦν τὰ σύγχρονα γεγονότα, τὰ δυνάμενα νὰ παραλληλισθοῦν πρὸς τὰ ἀρχαῖα, νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι ἄρκετά, διὰ νὰ βεβαιώσουν τὴν ἀλήθειαν τῆς θεωρίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηριζόμενος ὁ τιμώμενος ἔδωκε πρῶτος λαμπρὸν παράδειγμα παραλληλισμοῦ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὰ σύγχρονα.